

SZÁSZ ANNA

Szükség van szociális diagnózisra

Interjú Vecsei Miklóssal, a hajléktalanügyek
miniszteri biztosával

2004. október 26-án a Magyar Közlönyben megjelent egy kormányhatározat „az utcán élő hajléktalan emberek számának csökkentéséről, ellátáshoz juttatásáról és az utcai léttel kapcsolatos társadalmi konfliktusok kezeléséről”.

Az időpont nem véletlen, a tél küszöbén a hajléktalanokról való gondoskodás a társadalom, illetve a mindenkori kormányzat elemi kötelessége. A határozat azonban nem csupán szezonális, de távlatokra vonatkozó elemeket is tartalmaz.

Ennek háttéréről, a hajléktalan ellátásnak egy, az eddigieknél humánusabb szemléletéről és rugalmasabb gyakorlatának módoszatairól beszélgetünk Vecsei Miklóssal, aki a Csehák Judit által 2002-ben történt kinevezése óta látja el a hajléktalan ügyek miniszteri biztosának feladatát.

Az interjú helyszíne az Ifjúsági, Szociális, Családügyi és Esélyegyenlőségi Minisztérium, időpontja 2004. november 15.

Sz. A.: – Kezdjük talán azzal, hogy a kormányhatározat egy nagyon részletes és nagyon alaposan kimunkált, a kormány részére készült előterjesztésre épül. Ön ebben a munkában nem csupán miniszteri biztosként, és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnökeként, de, mint azt a beszélgetésünk során hangsúlyozta, szociális munkásként vett részt.

Kifejtené, hogy Ön a tapasztalatai alapján milyennek látja az ellátó rendszert, és milyennek szeretné látni? Hogyan kellene működtetni, hogy hatékonyabb, rugalmasabb és humánusabb legyen?

V. M.: – A szociálpolitikával kapcsolatban van néhány olyan alaptétel, amelyből érdemes kiindulni. Mindenek előtt azt kellene világossá tenni a közgondolkodásban, hogy a társadalomban keletkező problémák megoldása magában a társadalomban van, nem a társadalmon kívül. Úgy tűnik, mintha ez nem lenne teljesen evidens. Ha egyre több társadalmi sebet próbálunk valóságos falak között álló intézményben gyógyítani, olykor fizikailag is kívül a társadalmon, azaz amikor nem gyógyítás történik, hanem elkülönítés, az előbb-utóbb óhatatlanul a társadalom halálához vezet.

Számomra, keresztény emberként mindig a test jelenik meg szimbólumként, minthogy maga Jézus is az emberi testhez hasonlította a kö-

zösséget, amelynek vannak különböző tagjai és szervei, és ha az egyik vagy másik nem működik jól, az az egész testnek rossz. Azt hiszem, ez hívónek, nem hívónek egyaránt nagyon érzékletes kép, hogy mi egy test vagyunk, és a társadalomnak tudnia kell, hogy csak együtt lehet gyógyulni. Minden intézménybe való kizorítás ennek ellenében hat. Persze, vannak olyan problémák, amelyekre a választ az intézmények tudják megadni, de többnyire lennének más válaszok is. Ez az egyik alap gondolatom.

A másik, hogy amikor bármiféle integrációról beszélünk, én nagyon szeretem a Ferge Zsuzsa alkotta „összetartozó társadalom” kifejezést, de ugyanakkor nagyon igaznak tartom a másikat a „befogadó társadalom”-ról. Aki kint van, azt be is kell engedni. Az a kép van előttem, látva a jelenlegi társadalmi mozgásokat, mintha a szegény kívülállóknak be kéne rúgni az ajtót, hogy bejöhessenek.

Itt közel sincs egy kitárt ajtó, közel sincs egy olyan közeg, amelyikhez érdemes lenne tartozni.

Számomra ez a legnagyobb, legizgalmasabb kérdés, akár a cigányság, akár a hajléktalanok szempontjából, hogy lehet-e erőszakosan integrálódni. Nem integrálni, mert azt lehet, benyomorítani, bekényszeríteni lehet politikával is, de nyilván azok a természetes folyamatok a célravezetők, amikor én kinyitom az ajtót és betessékelem azokat, akik kint vannak.

Egyébként természetes, aki előtt az ajtó zárva van, az csak durva módon tud bejönni.

Érdemes azon gondolkozni, hogy vajon beszélhetünk-e egyáltalán integrációs törekvésekről. A szándék kinyilvánítását nem annál kell kezdeni, akit én integrálni szeretnék, a szándéknak onnan kell jönnie, ahová integrálni szeretnék, és ennek nagyon kevés jelét látom.

– *Voltaképpen kitől kellene látnia ilyen jeleket? A társadalom végül is elvont fogalom, ha általánosságban beszélünk róla, akkor alaktalan és megfoghatatlan...*

– Én azt gondolom, hogy a társadalom és a politika oda-vissza hat. Aki elé gyakran tartanak mikrofont, az lehet őszinte, lehet önző, lehet politikus, lehet egy missziós lelkületű valaki, az ő megnyilatkozásai nyilván hatnak a társadalomra, és viszont, a társadalmi konszenzusok igen erősen irányítják a politikát, hiszen ha azokkal az illető szembe megy, nem fogják megválasztani. Úgy látom, hogy a társadalmi fejlődést, a haladást eleve gazdasági számok alapján mérik, miközben a társadalom akkor halad, ha a közössége fejlődik. A társadalom eredeti jelentése: közösség. Ha azoknak csak egyes része fejlődik, akkor baj van.

Mondok egy-két, számomra nehezen emészthető példát. Amikor azt mondjuk, hogy panelrehabilitáció, ami mostanában nagyon aktuális kérdés, és bizonyára igazuk van azoknak, akik szerint a panel a legrosszabbul szigetelt magyar lakás-típus, bár szerintem vannak sokkal rosszabbul szigetelt magyar lakástömegek, de végül is folyik ez a program, számomra teljesen természetes lett volna, hogy nem a falak szigetelésével kezdődik, hanem éppen ellenkezőleg, megnézzük, hogy az ott lakó embereknek a legégetőbb, legfontosabb szükségleteit ki tudjuk-e elégíteni. Azt, hogy ott egy picit jobban érezzék magukat, hogy ott a közösségi szigetelések megszűnjenek. Hogy legyen valami korzóérzet, hogy legyen hová menni, hogy a gyerekek számára legyen valami program.

INTERJÚ

A legrosszabb az, hogy amikor én ezekről beszélek, úgy érzem magam, mintha demagóg lennék, miközben meg lehet mérni, hogy egy lakótelepen a közösségi létnek, a közösségi térnek milyen hatása van. Semmilyen nincs, mert nincsenek közösségi terek. Peepshow van, bodybuilding, jó esetben videotéka, könyvtár, amelyben alig van fejlesztés. Az én lakótelepemem, Békásmegyeren, amelyen én a lakótelepi lét hatásait mérem, ott van a közelben ez a nagyon klassz Pünkösdfürdői strand, az egyetlen olyan hely, amely nyáron a gyerekek számára elfoglaltságot nyújtott, szórakozást, azzal szemben, hogy egész nap lődörögnek az utcán, meg unatkoznak: oda ugye most már földi halandó nem tud bemenni, olyan drága lett a belépődíj.

Tudom, hogy nagyon erős a vád, amit megfogalmazok, de én azt érzem, hogy a közösségi lobbí a leggyengébb ma Magyarországon. Az emberi tényező az utolsó, ami szóba jön az útépitésnél, a lakásszigetelésnél, a csatornaépítésnél. Attól félek, hogy ezek a nagy rehabilitációs programok, mint amilyen a nagybetűs cigánytelep – rehabilitáció, bár romatlepet kellene mondani, de szerintem azt cigánytelepnek hívják magyarul, nehogy már ott is az útépités meg a csatornázás legyen az, ami elviszi a pénzeket, mert nem ez az elsődleges feladat egy telep-rehabilitációnál. Meggyőződése, hogy vannak az emberi létnek olyan határai, szintjei, amelyeknél a szociálpolitika – miközben természetesen ez egy univerzális, alrendszerrel rendelkező szakma, tudományág – hirtelen erkölcsi kérdéssé válik. Amikor adott esetben nincs idő szociálpolitikai tanulmányok megírására, nincs idő tizenötödször is kifejtteni az ügyről szociológiai véleményünket. A sok-sok kifejtés után, amikor nem történik semmi, akkor gyanakodva meg kellene állnunk. Úgy érzem, hogy túlszociologizáltuk, túl tudományosítottuk a szociálpolitikánkat, és sokkal inkább szociálmunka-elvűvé kellett volna tenni, amikor a problémára nem tanácsok, meg adatok születnek, hanem megoldás.

Az én szociális munkás hitvallásom az, hogy folyamatosan van egy napi kihívás, amire szükséges ugyan szakmai választ adni, de nem lehet vele várni holnaputánig. Ezt kellene a modern szociálpolitikának megértenie, hogy vannak az univerzális típusú ellátások, és vannak az emberiek, aminek az alapja nem valamilyen törvény, hanem az erkölcs. Az erkölcsi kényszer. Egyébként a társadalom ebben az irányban nagyjából jól is működik.

Nemrégiben, egy máltai konferenciára készülve, adatgyűjtés közben találtunk rá egy pápai enciklikában erre a gyönyörű mondatra:

„Meg kell találni a segítségnyújtás hatékonyan tékozló formáit.”

Mivel az ember a bajban azt érzi, hogy mindenhez egyszerre kellene nyúlni, mert amikor mínusz húsz fokban, az aluljáróban ott fekszik az az ember, kit érdekel, hogy az azonnali segítség mennyibe kerül, de valamit tennem kell! Ez a tékozlás, és hogy azt tudjam hatékonyan csinálni, ez az a szakmai művészet, amire az előbb utaltam. A sürgető feladatokra adott válasz.

Azt szeretném egyszer megérni, hogy a szociális munkás is tudjon hatékonyan tékozolni. Ugyanis ez az egészségügyben majdnem teljesen, társadalmi konszenzussal megvalósul. Ezért hívom segítségül az egész-

ségügyet, amikor próbálok elmagyarázni azt az igazságtalanságot, amit a szociális munka terén látok.

Az egészségügyben szakavatott emberek dolgoznak, akik elvégeztek egy egyetemet, és a társadalom elhiszi nekik, hogy amikor ők egy megfelelő protokoll alapján fölállítanak egy diagnózist, arra várhatóan jó választ is fognak adni. Ily módon ezeket a szakembereket nem kényszerítik a korlátok arra, hogy a lázas betegnek egyből odaadják az egy szem Algopyrinjüket, hanem megvan a lehetőségük arra, hogy tovább kérdezzenek. Mi több, kötelező a pácienset kikérdezni, megvizsgálni, pulzust, vérnyomást mérni, meghallgatni a légzést stb.

Csak, amikor már a rendelkezésükre álló eszközökkel minden lehetőséget végigjártak, megvizsgáltak, ellenőriztek, akkor mondhatják, hogy valószínűleg ez és ez az alapprobléma, és csak a jó diagnózis érdekében kérdezték meg a beteget, hogy dohányzik-e, nincs-e túlfeszítve, nem érte-e valami lelki trauma, nem pedig azért, hogy utána kioktassák, hiszen ők orvosok és nem bírák. És ezt a társadalom megengedi, és amikor egy rossz életvezetés miatt valaki arra kényszerül, hogy megműtsék, akkor nem áll ott a társadalom irigyen, hogy rákölt az állam két-háromszázezer forintot, hanem tudja, hogy az a bajbajutott embernek kijár. Ez szerintem egy tökéletesen egészséges gondolkodás. Néha aggódom, nehogy ez változzék meg, hanem, hogy a szociális gondolkodás és gondoskodás mellé tudjon nőni.

Az elmúlt években gyakran említett másik érvem: közvetlen életveszély fenyegeti a hajléktalan embert télen, mínusz húsz fokban, az aluljáróban. Nagyon hasonló ez a szituáció ahhoz, mint amikor árvíz van, földrengés, baleset, amikor ha nem segítünk, ha nem állunk meg, ha nem riadóztatjuk az egész társadalmat, akkor még nagyobb lesz a baj.

A nyomor közvetlen életveszély, és nemcsak azokat fenyegeti, akiket látunk az utcán feküdni, ennél sokkal többen vannak, akik számunkra láthatatlanok, mégis már itt elkezd a társadalom, nagyon leegyszerűsítve, nagyon végiggondolatlanul, lehet ezt előítéletnek nevezni, én ennél bonyolultabbnak látom a dolgot, de hívjuk előítéletnek, elősorolni azokat gondolatait, hogy „miért nem segítetek”. A szabvány szöveg, hogy a hajléktalan „nem akar dolgozni”, meg „miért iszik?”. És ugyanakkor, ha van az embernek ideje, hogy elmondja, tudod, itt az a helyzet, én elég közelről ismerem ezt a problémát, hogy ezek az emberek már *nem tudnak* akarni, és itt a hangsúly a *nem tudnak*-on van, nem tudnak már, mert nincs cél, akkor azért általában megérti. Vagy amikor azt mondja, hogy alkoholisták. Ha az ember elmagyarázza, hogy az alkoholbeteg az más, mint a nagyivó, ehhez persze társul agresszió, meg normavesztés, meg kiilleszkedés, de ez bonyolultabb, minthogy te a sarokról ilyen súlyos ítéletet alkoss, stigmával illesd, tíz ember közül kilenc néhány perces beszélgetés után érti. Tehát nem rossz a társadalom. Nem lehet azt mondani, hogy nem szolidáris.

Itt valami rendszerváltás kellene a gondolkodásmódban, a közösségi kommunikációban, a közbeszédben.

Azért azt tudni kell, hogy nem mindig volt az egészségügyről, a betegségről sem ez a fajta gondolkodás. Hadd hivatkozzam biblikus példákra. Az Ószövetségben a Jób könyve volt a nagy fordulat, mert addig

INTERJÚ

az ószövetségi gondolkodás szerint bizony a bűn következménye volt a betegség, a fogyatékoság és a nyomor is. A szegénység.

Az újkori történelemben a betegséget már nem társították a bűnnel. Most már a lepra – a nyomor. Ahogy az ószövetségi társadalom a leprásokat, úgy kezeli a jelenkori társadalom a mély nyomorban élőket, ugyanúgy ők a bűnbakok, ők a felelősek a saját helyzetükért.

Egy balesetnél szembeötlő, hogy a társadalom nyomást tud gyakorolni. Ha például valaki ittasan vezet, vagy ha nem tartja be a közlekedési szabályokat és megsérül, pedig ott igazán tetten érhető a saját hiba, az elsődleges, ami a társadalmi normák alapján érvényesül, az azonnali, az állapotának megfelelő segítségnyújtás, majd a későbbiekben a gyógyítás.

Én szeretnék egyszer olyan szociális munkás lenni, aki letérdelve egy hajléktalan ember mellé az utcán, ugyanúgy végigkérdezheti a szociális protokoll alapján az előzményekről, mint az orvos a saját tudományának szabályai szerint a betegét, hozzá hasonlóan fölállíthatnék egy szociális diagnózist, és ne tudnám előre, hogy csak az éjjeli menedékhelyet tudom neki felajánlani. A fapadot. Hogy egy valóságos szükségleteken és képességeken alapuló szociális diagnózist és gyógymódot állíthassak föl, és ne kizárólag a lehetőség szabja meg az én működési teremet.

Ami ebben a kormánynak szóló előterjesztésben a legfontosabb üzenet: nyitás a szükségletek irányában. Nem az intézménybezárás, hanem az intézmény mellett, a társadalomban fellelhető, már meglévő, jó néhány lakhatási lehetőséget felhasználni azoknak a számára, akik a mi diagnózisunk szerint képesek arra, hogy önállóan megállják a helyüket.

Ez a legfontosabb üzenete.

– Ön is bizonyára hallott arról, hogy november elején egy házfoglaló csoport betelepült az üresen álló Úttörő Áruházba, hogy felhívja a figyelmet: a fővárosban sok az üres, felhasználatlan lakás és egyéb ingatlan, amelyekkel enyhíthető lenne a hajléktalanság. Erre reflektált egy hallgató a Klub Rádió egyik reggeli adásában: szerinte az üres lakásokat azért nem utalják ki a hajléktalanoknak, mert a kerületi önkormányzatok félnek a konfliktusoktól.

Ez egy mezei hallgató véleménye, és valószínűleg igaza is van.

– Ez az egyik oldala a dolognak. A másik, hogy valószínűleg a szociális munkáról alig-alig tudnak valamit. Az orvosnak megvan a maga presztízse a társadalomban, elhiszik, hogy ha ő valakit megvizsgál, nagy valószínűséggel olyan gyógymódot javasol, olyan gyógyszert ír föl, ami mind a betegnek, mind a környezetének jó. Nem ír föl olyan gyógyszert, amitől a beteg dühöngővé válik, és a környezetét tönkreteszi, vagy amitől az állapota még rosszabb lesz.

A szociális munkásról is tudhatnák, ha ismernék a szociális munka és a képzés alapelveit, hogy az ő feladata nem csak abból áll, hogy odamegy mondjuk a hajléktalanhoz, megsimogatja és beszélget vele, hanem, ha az elhelyezésről van szó, akkor a szociális diagnózis alapján dönt, nyilván úgy, hogy a döntésének következményeiből ne származzon konfliktus a kliense és a szomszédok között.

Ugyanúgy az is benne van a szakma szabályaiban, hogy azzal, ha a lakhatását megteremttem, még nem oldottam meg semmit, de még azzal sem, ha sikerült számára munkát teremteni, munkahelyet létrehozni, ha nincs hozzá cél. Legalább egy kicsi cél, amiért az embernek érdemes min-

den nap felkelnie, valami, aminek érdemes örülnie. Mondjuk annak, hogy neki van miért munkába indulnia. Ha ezt nem találja meg, és tegyük még hozzá a valahová tartozást, hiszen a célt sem érdemes hajszolni, ha nem tudja valakivel, legalább egy emberrel megosztani; ha mindez együtt van, akkor működött jól a szociális munkás.

És erre képes is.

Megint csak Ferge Zsuzsával beszélgettünk arról, hogy van-e egyáltalán a szociális szférában elegendő jól felkészült szakember. Olykor azt lehet érezni, hogy egy-egy kitüntetett szervezet vagy jobb csoport kitalál valami nagyon jót, és akkor megpezdül a világ, majd visszaszürkül. Szerintem azonban nem a szociális munkásokkal van gond, hanem a lehetőségekkel. A szociális munkások megtáltosodnak, amikor nemcsak meghallgathatják, de meg is tudják oldani a problémát. Megfigyelhető, hogy amint nyílik egy csatorna, egy lehetőség, hogy élénkül meg az élet, hogyan jönnek elő még a gyakran bürokratikus beidegződésű, önkormányzati dolgozókból is azok a civil gondolatok, amelyek megpezdítik a létezést.

Most valóban nagyrészt eszköztelenek vagyunk, a lehetőségeink nagyon is szűkösek.

A szociális munkásoknak megvan a szükséges tudása, képzettsége, akarata, lendülete... de nagyon nehéz megélni azt a szituációt, amikor a megoldás valójában félmegoldás, amikor én magam is börtönbüntetésnek érzem, hogy abban az intézményben kell eltölteni valakinek heteket, hónapokat, ahová a beutalót borzasztó nehezen intéztem el, mert pontosan tudom, hogy nem erre van szükség, de más eszköz nem áll a rendelkezésemre.

– *Ez a mostani kormányhatározat, illetve a háttérében álló előterjesztés az eddigi gyakorlathoz képest Ön szerint is elmozdulást jelent. Legalábbis bizonyos szemléletváltozásról tanúskodik, és ami módot ad némi bizakodásra: konkrét tennivalókat, és hozzárendelt pénzüsségeket ír elő.*

– Két év óta nagyon-nagyon sokan dolgozunk azon, hogy egy új hajléktalanügyi koncepciót hozzunk létre. Azt fontosnak tartom megjegyezni, hogy ebben a munkában nem vett részt negyvenhét fizetésért dolgozó szakértő. Egy kis kivételtől eltekintve mindenki hozta a maga tapasztalatait, gondolatait.

Idén májusban volt az a konferencia, amelyen ennek az új koncepciónak a kereteiről beszélgettünk. Azzal kezdtük, hogy váltsunk egyet! Ha ránézünk a hajléktalanellátásra, ha őszintén megvizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a legsúlyosabb helyzetekben élőket nem tudjuk, vagy nagyon gyakran nem tudjuk ellátni, és akik meg az intézményekben laknak, azok közül sokaknak nem ott kellene lakni, hanem a lakhatási piacon, albérlési piacon, végleges elhelyezést nyújtó intézményekben. Továbbá azt látjuk, hogy amit átmenetinek nevezünk, az nem átmeneti, amit menedéknek, az nem menedék.

Ezzel a rátekintéssel, ezzel az őszinte számvetéssel próbáltuk meg a lehetőségek bővítése előtt megnyitni az utat, majd arról beszéltünk, hogy melyek a legsürgetőbb feladatok. Volt egy szekció, amelyben azt taglaltuk, mi lenne, ha a kormány meglepne bennünket azzal, hogy a hajléktalan-ellátás ezer férőhellyel bővíthető. Akkor kezdtünk el azzal a gon-

INTERJÚ

dolattal foglalkozni, amiben egyébként nincs semmi új, hogy ne kelljen ismét intézmény-férőhely létrehozását terveznünk. Hadd költsük el azt a pénzt úgy, ahogy mi a legjobbnak tartanánk. És kezdtük a jó példákat, a jó modelleket összeszedni, mindazt, amit eddig külső lakhatás formában a szakma alkalmazott: de az elképzeléseink mögül hiányzott a stabilitás, a finanszírozás biztonsága, hogy legalább középtávon lehessen valamire építeni.

Tulajdonképpen a finanszírozás a gerince a kormányelőterjesztésnek, az a nagyon takarékosan kikalkulált 600 millió forint, ez volt a legsürgetőbb, hogy a külső férőhelyekről egyáltalán beszélhessünk, ami tulajdonképpen egy alternatív lakhatási forma, ugyanúgy hozzátartozik a nagy intézményrendszerhez, mint a falak közti intézmények, ugyanúgy kell, hogy járjon hozzá normatíva, ugyanúgy legyenek mellette protokollok. De ne az legyen az egyetlen megoldás, amit egyébként tévesen úgy képzelnek el, hogy valaki kint van az utcán, majd bemegy egy éjjeli menedékhelyre, majd átküzd magát az átmeneti szállóra, majd onnan a néhány rehabilitációs otthon egyikébe. Nem nagyon követhető, hogy ezt az utat valakik végigjárják, ha mégis, akkor biztos, hogy a végén intézményfüggővé válnak, tökéletesen alkalmatlanná az önálló életre.

Ezt az utat tizenöt éven át szociális munkásként kívülről én is végigkövettem, kezdetben hittünk abban, hogy mindenkit át kell ezen a csövön nyomkodni ahhoz, hogy aztán ő nagyszerű emberré váljon.

Most úgy látjuk, hogy az egyik sűrű feladat az átmeneti szállók bemozdítása, valami mobilitást elindítani, hogy tényleg átmeneti legyen, és ehhez az kell, hogy ki tudjanak lépni az önálló lakhatásba. Ez az egyik nagy irány.

A másik, hogy ne kelljen mindenkinek keresztülmennie ezen a rendszeren. Az utcán is élnek olyan emberek, akik köszönik, jól vannak, semmi más bajuk nincs, minthogy nincs hol lakniuk, és nem szeretnék egy mindenféle rendszabályokkal, kötelezettségekkel, kötelező együttélésekkel járó intézményi rendszerben élni, arról nem is beszélve, hogy lehet, hogy van egy társuk, akivel együtt akarnak maradni, és ez számukra fontosabb, mint zárt helyre húzódni a hideg elöl, vagy lehet egy olyan betegségük, amit ők elviselnek, de az ágyszomszédjuk már nem, lehet egy kutyájuk, aki az egyetlen társuk, akiért érdemes reggel fölkelni, hogy összeszedjék neki a parizerre valót...

Az ő életüket a mostani intézményrendszer nem tudja megoldani.

A legnagyobb üzenet ez a *kilencszáz férőhely*, amit a regionális módszertanokra és a diszpécserközpontokra támaszkodva több irányban próbálkozva kívánunk létrehozni. Ez igazából, ha a régiókra lebontjuk, nem nagy szám, de ha azt vesszük alapul, hogy országosan hétezer, télen nyolcezer férőhely van, akkor ez tíz-tizenöt százalékos, számunkra komoly növekedés, ami különféle modellek megvalósítására is lehetőséget ad.

Ez a következő év hatalmas feladata, hogy ezt egy nagyon jó protokoll rendszerrel, nagyon jól mérhető módon végigcsináljuk, és utána tudjunk majd javaslatot tenni a folytatásra.

– *Milyen lépéseket tettek eddig ennek az újfajta hajléktalanellátásnak az érdekében?*

És hogy fest ez majd a valóságban? Kinek mi a szerepe, feladata?

– Most az előkészületek folynak, a finanszírozásához szükséges pénz januártól áll majd rendelkezésre. De ezt nem csak úgy odaadják, annak, hogy megkapjuk számtalan feltétele, előzménye van, pályázatokat kell majd írni, megindokolni, részletezni, s.i.t.

Ami a konkrét tennivalókat illeti: van hat regionális diszpécserszolgálat, Győrben, Tatabányán, Pécsen, Kecskeméten, Miskolcon és Nyíregyházán, ezeket tavaly szerveztük meg, illetve építettük ki, a fővárosban működő Menhely Alapítvány nagyszerű rendszerét vettük alapul, azt fejlesztettük tovább. Ők gyűjtik az adatokat, a napi történésekről szóló jelzéseket, szorosan együttműködnek a hat plusz egy regionális módszertani központtal. Budapest mellett ilyen van Debrecenben, Miskolcon, Kecskeméten, Pécsen, Szombathelyen, Fehérváron. Néhol a diszpécserszolgálat és módszertani központ ugyanabban a városban működik, másutt ez a két fajta szolgálat helyileg különválnak.

A kettő együtt alkotja a magintézményt. A diszpécser gyűjti és méri az ellátásra szoruló hajléktalan emberekre vonatkozó adatokat, amelyeket a lakosságtól kap, a rendőrségtől, mentőktől, intézményektől: elég naprakész tudással, adatokkal rendelkezik. Mellette van a módszertan, amely az adatokat operacionalizálja, a számokat kapacitássá formázza, a hiányokra megoldásokat javall, a regionális együttműködésekre javaslatokat tesz. Például, ha egy kisvárosban a hajléktalanok ellátására helyi intézményt kívánnak létrehozni, akkor lehetséges, hogy inkább egy regionális szakosított intézmény létrehozására tesz javaslatot, és bevonva a külső férőhelyek adatait lehetőséget, csupán azt az egy-két ott nem ellátható embert helyezzük át máshova. Tehát a szükségleteket és a kapacitásokat hozzák összhangba.

Egyébként döbbenetes dolog, hogy jelen pillanatban hajléktalanellátó intézmény létrehozását csak a közigazgatási hivatalnál kell bejelenteni, és akkor jön rá a normatíva, ha kell, ha nem kell.

Mi épp ezzel a két intézménnyel szeretnénk megfordítani a rendszert, hogy az ő jelzéseik és javaslataik alapján történjék meg az a fejlesztés, ami fedezi a szükségletet.

A magintézményt alkotó két szolgálat tavaly kiépült, az ő tevékenységüknek köszönhetően tudunk gyorsabban dolgozni, mert rendelkezésünkre állnak a szükséges adatok. Mondjuk, most éppen arra vonatkozóan, hogy a téli időszakban milyen fontossági sorrendet kell felállítanunk, mit kell figyelembe vennünk.

Nagyon szeretnénk, ha ezt a kilencszáz férőhelyet, minden régióban száz-száz, és a fővárosban háromszáz, jó modellekkel, a helyi sajátosságoknak megfelelően, a lehető leggazdaságosabban alakítanák ki. Egy erre vonatkozó program kidolgozása is a regionális magintézmények feladata.

A szükségletekre adott jó válasz, ez az általunk kidolgozott hajléktalanügyi koncepció kulcsmondata. Ennek jegyében működik két olyan alprogram, amelyről az utóbbi időben sokat beszélnek. Az egyik a fűtött utca. A másik a befogadó falu.

A fűtött utca arra ad megoldást, amikor valaki valamilyen okból nem tud, vagy nem akar elvállalni semmiféle intézményben történő elhelyezést, ennek ellenére úgy gondoljuk, az életben maradáshoz neki is joga van. Ezért tavaly az Iványi Gábor által irányított Oltalom Karitatív Egye-

INTERJÚ

sület elindította ezt a programot, vett egy hatalmas, már nem üzemelő autószerelőcsarnokot, amelyben légbefúvással huszonegy-huszonkét fokat tud biztosítani, ezzel 200–300 ember számára adja meg a túlélés lehetőségét. Ennek a nem intézményszerű intézménynek a fenntartása, működtetése rengeteg kérdést vet föl, az adatvédelemtől kezdve a rendvédelemig, ezért is gondoltuk, hogy idén még további pénzt fektetünk a fejlesztésbe, és ezt olyan módon kívánjuk modellezni, hogy egy nagyon jól leírható, a szaktárca számára ajánlható ellátási forma legyen, mert egy ehhez hasonló, küszöbnélküli intézmény meg kell, hogy szülessen minden nagyvárosban.

Számomra a legkedvesebb, és legtöbbet vitatott program a befogadó falu.

– *Valóban, ennek a létjogosultságát sokan vitatták. A Népszabadság november 5-i számában jelent meg Győri Péter, a BMSZKI szakmai igazgatójának Kitelepítés vagy befogadás? című cikke, amelyben, egyebek közt a következőket írja: „Hihetetlen bakit (hibát?) követett el Göncz Kinga, az esélyegyenlőségi és szociális ügyek új minisztere, amikor a kormányülésről kilépve arról beszélt, hogy modellkísérletként »egy befogadó faluba« költöztetnének hajléktalanokat. Azóta csak erről kérdezi a sajtó... S ez nem véletlen. A hazai közvélekedésnek van egy olyan áramlata, amely folyamatosan fölveti – ha nem is a nagy nyilvánosság előtt – hogy »A MEGOLDÁS« az lenne, ha kitelepítenék valahova (hova is?) a cigányokat, a csöveseket, a hajléktalanokat, a munkakerülőket stb.”*

A befogadó falu programja azért is vált ki kételyeket, mert vajon mihez kezd egy, a saját népességét megtartani nem tudó település olyan emberekkel, akik szociális gondoskodásra szorulnak, azaz újabb terheket rónak a helyi önkormányzatokra.

– Én is olvastam Győri Péter cikkét. Engem nem lepett meg. Egyrészt valóban szerencsétlenül kommunikáltuk az elején, másrészt a sajtó nyilván azt hallja meg, amit akar, még ha mi mindent meg is teszünk. Azután sem lett jobb a kommunikáció, miután én adott esetben négyszemközt elmondhattam egyik vagy másik újságírónak, hogy ennek a programnak valójában mi a lényege. Ez után is más jött vissza. Mit lehet tenni, ha valaki megkapja a pontos információt, ennek ellenére fenntartja a maga előzetes feltevéseit?

Ami a befogadó falut illeti, nagyon egyszerű dologról van szó.

Utcai munkásként gyakran szembesültem azzal, hogy hajléktalan családok menekültek a gyermekvédelem elől. Ez egy tragikus szituáció. A gyermekvédelemnek nem kell emiatt megsértődnie, mert nekik sincs lehetőségük, megfelelő eszközrendszerük. Emiatt gyakran szakadnak szét családok, vagy választják a rejtőzködést. Így működik a rendszer.

Ez volt az apropó, amelyből kiindultunk. Azt tudtuk, hogy a zöld területen élő csoportokkal, családokkal valamit kezdenünk kell, mert előbb-utóbb rárobbannak a magyar társadalomra, és minél később próbálunk számukra valamilyen valódi megoldást találni, annál nehezebben lesz a velük kapcsolatos probléma kezelhető. Sokan vannak, és tudni kell, hogy ilyen esetben, önmagában az elhelyezés tényleg nem old meg semmit.

Itt is a szükséglet és a képesség egyidejű mérése, figyelembevétele adhat csak jó választ.

Amikor láttuk ezeket a családokat az utcán, sok olyat is, amelyeket nagyon-nagyon gyorsan intézménybe kellett volna elhelyezni, ha lett volna hely, ugyanakkor viszont intézményekben találtunk nagyon sok olyan családot, amelyeknek azon kívül, hogy elvesztették az otthonukat, semmivel sincs több problémájuk, mint azoknak az embereknek, akik a saját lakásaikban küzdenek a maguk családi, gazdasági, mentális problémáikkal.

Mi azt mondtuk, hogy azokat a családokat szeretnénk átmeneti szállókba juttatni, amelyeknek intenzív terápiás kezelésre van szükségük. Ez egy igen drága ellátási forma. Azokat pedig, akiknek nincs szükségük ilyen terápiás rendszerekre, szeretnénk megfelelő lakhatáshoz juttatni.

A sok család között van néhány, amelyik vidékről menekült föl. A kormányelőterjesztés nem fogalmaz tapintatosan, a nyomtatott anyagban látható egy kép, azzal a képaláírással, hogy: „Egy budai erdőben lakó család eredeti lakóhelye.” (Egy faluszéli, földszintes, beomlott tetőzetű romház.) „Út a nyomorból a gazdag városi kukák felé.”

Ha ezt a tendenciát nem tudjuk megfordítani, és ennek nyilván nem az a módja, hogy visszaüldözöm vagy visszakényszerítem őket, vagy akár lakást veszek nekik vidéken, mert önmagában az nem megoldás, akkor az megint egy kezelhetetlen problémahalmazra vezet.

Tíz kétgyermekes család ellátása családok átmeneti otthonában az államnak évente 30 millió forintjába kerül. Ha a családoknak csak lakhatási gondjai vannak, akkor ez a fajta elhelyezés bűn.

A befogadó falu azok számára megoldás, akiknek valóban csak a lakhatás a problémájuk, akik vidékről érkezve váltak hajléktalanná a nagyvárosban. Ha ők is szeretnék mindazt a segítséget, amit egy családok átmeneti otthona nyújt, megkaphatják a befogadó faluban úgy, hogy önállóan élnek egy kertes házban, amit természetesen szerződéssel, használatra kapnak. És mindazt a segítséget, amit nekik nyújtunk, egyúttal a falu egész lakossága igénybe veheti. Egyszerre indul foglalkoztatáspolitikai, közösségfejlesztési, adósságkezelési, gazdálkodási program, emellett javítjuk a közlekedést, mozit, futball csapatot szervezünk, azaz szeretnénk az egész falut előbbé, élhetőbbé tenni.

Ez a képen látható ház Tarnabodon van, az egyik onnan elszármazott, a fővárosban hajléktalanná vált család egy gyermekvédelmi intézkedés során oda menekült vissza. Én az ő útjukat követve kerültem abba a Heves megyei faluba. Ez egy nyolcszáz fős település, maga is sok gondal küzd. Úgy látjuk, hogy a kettőt abszolút módon lehet együtt kezelni. Voltunk falugyűlésen, nagyon-nagyon kedvesek voltak, még a rettenetes sajtókampány sem tudta őket annyira megijeszteni, hogy ne lássák meg a mi programunkban a saját lehetőségeiket.

Lehetett látni, hogy a falu maga sem tud mit kezdeni a maga problémáival, és ezt persze lehet úgy interpretálni, hogy mi még odavisszünk további gondokat, én meg azt gondolom, hogy azzal együtt a nagyobb problémakezelést is odavisszük.

Anélkül, hogy most kibontanám a teljes programot, csak jelezni szeretném, hogy ezek a lakások is kvázi külső férőhelyek, csak lényegesen olcsóbbak, lényegesen emberibb körülményeket biztosítanak a vidéki élthez szokott ember számára, mint ami elérhető itt, a fővárosban.

INTERJÚ

– Említette, hogy javítják a település közlekedését. Hogyan?

– Úgy, hogy vettünk egy falubuszt. Nagyon szép, hófehér, nem füstöl és nem pöfög. Úgy fog járni, ahogy a falu működik, és nem úgy, ahogy egyébként a busz jár. Lehet, hogy lesz összeütközésünk a Volánnal, de nekünk azok a gyerekek a fontosak, akiknek délután otthon van a helyük, a szüleik mellett, a maguk közösségében, ahelyett, hogy a menetrend szerint közlekedő busz este hozza őket haza.

Ez a falubusz be fog menni a városba – Heves és Kál van a közelben, oda járnak iskolába a gyerekek –, és haza fogja hozni a diákokat. Most, ha délben végeznek, csak fél hatra érnek haza. Ugyanígy szolgálja majd a falubelieket, megkönnyíti majd a hétköznapi életüket. Alkalmazkodik a munkába járók igényeihez, hogy elérhessék a vonatokat, a munkásbuszokat. Pusztán ezzel a busszal 20–30 ember munkahely-gondja oldódik meg.

Igazán nincs a programunkban semmi rafinéria, minden csak az emberi szükségletekre adott válasz.

– És ki az, aki segít ennek a programnak a megvalósításában?

– Napi kapcsolatban vagyunk a polgármesterrel, az iskolaigazgatóval, az óvónővel, a helyi kisebbségi önkormányzat képviselőjével. A szociális munka a mi szempontunkból most az, hogy mi lehetőséget kínálunk, a közösség pedig elfogadja, elvállalja azt, amit ebből együtt meg tudunk valósítani.

– Ön mindig többes szám első személyben beszél. Azt mondja: „Mi”. Ezen kiket kell érteni? Ez kikre utal?

– Ebben a programban dolgozik majd a Hajléktalanokért Közalapítvány, ők a programgazdák, dolgozik a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, ezek vagyunk leginkább a Mi és dolgozik a Tutor Alapítvány.

A faluban negyven háztartásban ki van kapcsolva a villany. Legalább tizenöt félbehagyott szocpol házat találtunk. Ezer ilyen dolog van, amit ától cettig végig kell nézni, megtanítani őket arra, hogy kell a segélyezést intézni, a szocpolt fölhasználni. Szeretnénk hozzásegíteni őket az adósságkezelési programhoz. Én itt ebben a faluban azt szeretném, hogy amellet, hogy ez leírható lesz egy alternatív intézményi formaként, eközben egy teljesen reménytelen helyzetben lévő közösség számára próbálunk egy jobb minőségű életlehetőséget teremteni. Nem egy múfalut akarunk csinálni, nem egy Potemkin falut, olyan dolgokat szeretnénk csinálni, amelyek megismételhetők, különben a modell hazudik.

– A kormányelőterjesztésben külön alfejezetként szerepel az utca. Ha van valami, ami a hétköznapi embert szembesíti a hajléktalansággal, ami naponként ismétlődő sokkhatásként éri, akkor az a megszokhatatlan látvány, hogy télen, hidegben emberek húzódnak meg az utcán, aluljárókban, kapualjakban. Hogy ott alszanak, ott élnek. És az ember igazán nem tud rajtuk segíteni.

Történik-e most valami érdemleges az érdekekben?

– A májusi konferencián én az utcai munkáról, illetve az utcai munkásokról olyasmiket mondtam, hogy egy intézményes háttér nélküli, bizonytalan, pályázati finanszírozásból élő, hihetetlen hivatástudatról tanúskodó szakma-rész, és a maximum, amit el tudnak érni, hogy kikényszeríthetik az együttműködést, akár az egészségüggyel, akár a saját szociális szakmájukkal. Ráadásul, ha van hippokrateszi eskü, akkor valami

hasonlót magunknak is ki kellene találnunk, mert még az etikai kódexünkben foglaltak sem teljesülhetnek, amikor nem egyszer, nem kétszer a szakmánk szabályait megcsúfolva otthagyjuk az embereket, még közvetlen életveszélyben is, az utcán. Mínusz húsz fokban közvetlen életveszély van, és mi legföljebb teát, szendvicset, jó szót, takarót adtunk az embereknek, mivel másra nem volt lehetőségünk.

Tehát az utcai munkára kell a leginkább koncentrálnunk. Ez a koncepció kidolgozásakor fő cél volt, minden erővel segíteni az utcai munkást, nehogy bekövetkezzen az, ami egy perspektívátlan helyzetben törvénytörően bekövetkezik: hogy előbb-utóbb elfárad, kiég, elhagyja a pályát.

Az első az volt, hogy próbáljunk biztos alapokat teremteni. Ez talán januártól megvalósul, lesz utcai munka-normatíva, ami hosszú távon tervezhetővé teszi a tevékenységüket.

A második számú pozitívum, hogy létre tudtunk hozni eddig Budapesten négy, a régiókban pedig egy-egy huszonnégy órás egészségügyi centrumot, ami majdnem kizárólag az utcai munka kiszolgálására jött létre. Egy súlyos problémára válaszol ez is. Nagyon nagy gond, amikor az utcai munkásnak hosszas rábeszélés után, vagy, mert éppen akkor erős fájdalmai vannak, sikerül rávennie a hajléktalant, hogy bízzék bennünk, és jöjjön velünk valahova, ahol majd segítenek rajta.

Eddig az következett, hogy el kellett vinnünk az ÁNTSZ-be, jó messzire, megfürdetni. Ott sorbaállítás, lássa orvos, végül rá kerül a sor, megfürdetik. Utána vihették kórházba. A kórház vagy fogadott, vagy nem. Rettenetes megaláztatások, érthető ellenszenvet, riadalmak, késő este, éjszaka, fiatal orvos, tudja, hogy a főorvos le fogja tolni, hiába volt nekünk a központi ágynyilvántartótól helyünk, nagy meccseket kellett vívni, hogy az emberünket fölvegyék, miközben tudtuk, hogy reggel úgyis elengedik.

Azt az embert, aki így végigautózta velünk az éjszakát, legyenek akár milyen fájdalmai, halál biztos, hogy még egyszer nem fogjuk tudni rávenni, hogy beüljön mellénk az autóba. Minden munkánk, az eddig nehezen megszerzett bizalom, egy ilyen Canossa-járáskor megsemmisül.

Most, és ez egy nagy vívmány, az utcai munkásnak nincs más dolga, minthogy elvigye valamelyik 24 órás egészségügyi centrumba – ilyen van a fővárosban a Dózsa György úton, a Dankó utcában, a Szobi utcai volt mentő kórházban, és a Fő utcában – és ott átadja a szociális munkások vezette egészségügyi rendszernek, ahol megfürdetik, rendbeteszik, „kórházképes” állapotba hozzák. Innen már mehet kórházba, vagy ott tartják a 24 órás centrum megfigyelő részlegében. Esetleg a centrum 15 ágyas lábadozójában helyezik el.

– Ezek a centrumok már működnek?

– A budapestiek már igen, Pécsen most szerveződik, a miskolci talán tud ezen a télen nyitni. A többi meg hát... majd meglátjuk. Egy ilyen intézményhez hely kell, pénz a kialakításhoz, és kell a szakember. Csak ha mindhárom feltétel teljesül, akkor lehet elindítani.

– Beszéljünk most talán személyes ügyekről. Vecsei Miklós negyven éves, eredeti foglalkozását tekintve tanár. Nős, hat gyereke van. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke. Éveken keresztül dolgozott szociális munkásként, ma

INTERJÚ

is elsősorban annak vallja magát. A beszélgetés elején megkérdezte, mit kérek, teát vagy cappuccinót. Én az utóbbit kértem. Ő készítette el, és mielőtt odaadta volna, spontán módon, a gondoskodó családapá önkéntelen gesztusával megkeverte, hogy feloldódjék benne a cukor.

Kérdésem az: honnan származik és miből táplálkozik az egész lényére, tevékenységére jellemző szociális elkötelezettség?

– Katolikus családba születtem, középiskolás koromban Imre atya (Kozma Imre) tartotta nekünk a hittanórákat, ahol mi nagyon jól éreztük magunkat együtt, és ahol Imre atya nagyon erősen hangsúlyozta, hogy kifelé is kell szolgálni, hogy egy csak befelé forduló közösség nem él. Mindig volt feladatunk, akár a nagycsaládosoknál a gyermekvigyázás, akár az építkezéseknél segíteni annak, aki éppen építkezik, akár intézményekben, fogyatékos otthonokban segédkezni. Ez hozzátartozott az életünkhöz, és ráadásul sikerként élhattük meg, hogy mi erre képesek vagyunk. Miközben az iskolában nem voltunk éppen kitűnő tanulók, ott nem éreztük volna magunkat sikeresnek, ezeken a területeken megéltük, hogy teljes emberek lehetünk, miközben hoztuk magunkkal a tizenhét-tizennyolc éves kamaszok mindenféle problémáját.

A közösségi munka befogadást jelentett számunkra, a mindenféle bajunk ellenére mi ott elfogadott tagjai voltunk egy közösségnek. Úgy gondolom, ez nagyon erőteljesen Imre atyán múlt, hogy egy ilyen közösségi atmoszférát tudott teremteni. Ebben van egyébként az írástudók felelőssége, és én nagyon szívesen gondolnám, vagy gondolom azt, hogy az egyházi közösségek hihetetlen lehetőséget rejtnek magukban. Tehát, hogy ha az én egyházam, és nemcsak egy-egy közössége, de a nagy egyház is elismeri azt az óriási lehetőséget, amit a szentírás által meghirdetett szereteten alapuló elfogadás, befogadás, megbocsátás jelent, amelyek alapfogalmai a szociális munkának, akkor egy hatalmas struktúrával, nagyon stabil alapokkal rendelkező közösségi rendszer siethet segítségére az egyébként megroggyanni látszó társadalomnak.

És nem feltétlenül a térítés szándékával. Hiszen ezt fordítva műveltetni a jó gondolat. Igazából a segíteni vágyást, a lehetőség megadását, a kísérést – amit a pedagógus létemben felismertem, mert a pedagógus eredeti jelentése: gyermeket kísérő –, hogy ott kell belépnem, ahol az szükséges, ezt kell nagyon megtanulni.

Nekem van erről egy gyerekkori, mélyen belém ivódott, példázat értékű élményem. Tanúja voltam annak, hogy egy balesetet szenvedett, földön fekvő, de eszméleténél lévő emberhez odaérkezett a mentőkocsi, kilépett belőle az orvos, de mielőtt bármit tett volna, lefeküdt a földön heverő mellé, ugyanazt a pózt vette föl, mint a sérült, és ebből a pozitívából beszélt hozzá. Így nyugtatta meg, és csak ezután következett a sérült szakszerű, fizikai ellátása.

Csak jóval később értettem meg, hogy ezt kell megtanulnunk. Ezt a lehajló mozdulatot. Sem többet, sem kevesebbet. Fölvenni a sérült emberrel azonos pozíciót, ahhoz, hogy jó, hogy hiteles szakemberekként segíteni tudjunk.

Azt gondolom, nekem az egy jó út volt, hogy pedagógusként, kísérőként – és bizony a kísérésben benne van néha az ölelés, benne van a közös sírás, és benne van a szigor – lehettem tanító, lehettem szaktanár,

lehettem közösségépítő, lehettem családgondozó. Úgy gondolom, hogy a pedagógus alaphivatásom nagyon sok segítséget adott a bármelyik szociális területen való tevékenységhez. Meg talán az, hogy most már van hat gyermekem, és látom a családnak is a mindenféle nyugét-baját, nehézségeit. Elszálltak azok a gondolataim, hogy vannak csak kiválasztottak, tudom, hogy az embernek mindenütt meg kell küzdenie önmagával, és azok a történések, amelyeket mindannyian akarva-akaratlanul megélünk, egyedül azt szolgálják, hogy az ember szembenézzen az egyéni, a közösségi bajokkal, őszintén kimondja, és ha van lehetősége, kilépjen a hibás körből. Minden más csak kudarc.

És azt gondolom, hogy az ember a saját életét is, ha komolyan veszi a hivatását, erre kell használnia. Hogy könnyebben élje meg a másik történéseit, jobban értse a másikat. De csak akkor, ha őszintén szembe tudott nézni önmagával.

Háló – a Szociális Szakmai Szövetség hírlevele előfizethető
2005. évre 3000 Ft/év összegért a postai kézbesítőknél, az
ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap
Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál
(Bp., Orczy tér 1. Tel: 06 1/4776300), és
hirlapelofizetes@posta.hu címen.